

AHİLİK TEŞKİLATI VE ANADOLU TÜRK ŞEHİRLERİNİN İKTİSADİ YAPISI: KAYSERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ekrem ERDEM*

ÖZ

Ahiliğin kurucuları 13. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiklerinde Kayseri'den başlayarak öncelikli olarak belli şehirleri yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir. Amaçları bu coğrafyada Müslüman Türklerin hayatlarını sürdürebilmeleri için maddi ve manevi anlamda nitelikli bir ortamın oluşmasına katkı sağlamak olduğu için, öncelikli olarak tercih ettikleri şehirlerin siyasi, sosyal ve iktisadi bakımdan önemli bir medeniyet birikime sahip olması gerekiyordu. Zira bu coğrafya zaten güçlü medeniyetlere ev sahipliği yaptığı için, burada tutunabilmek için gelişmiş şehirlerin altyapısından yararlanarak daha rekabetçi bir sosyal ve iktisadi değerler sisteminin inşa edilmesi kaçınılmazdı.

Bu bakımdan, önce Kayseri, ardından Konya ve Kırşehir gibi kısa sürede diğer Anadolu şehirlerine yayılan Ahilik sisteminin ahlak, kalite, standardizasyon ve mesleki vasıf birikimi üzerine oturan, kökü İslam medeniyetinin derinliklerinde ve Türklerin ana yurtlarında yılların müktesebatına dayalı bir medeniyet projesi olarak, belli standartları haiz şehirlerde kendini göstermesi gerekiyordu. Nitekim geçmişten günümüze tüm uygarlıklar siyasi, sosyal ve iktisadi yapıların daha güçlü olduğu şehirlerde kendilerini göstermişlerdir. Bu çerçevede, şehirlerin yönetim merkezine, pazarlara, limanlara, ana yol güzergahlarına ve ilim merkezlerine yakınlığı her zaman ülkelerin zenginlikleri ve rekabet güçleri için avantaj olarak kabul edilmiştir.

Kayseri, tarihsel olarak hemen her devirde sayılan tüm bu özelliklere sahip nadir şehirlerden biri olduğu için, 13. yüzyıldan itibaren Ahilerin Anadolu'da faaliyetlerine başladıkları ilk yerleşim yeri olmuştur. Bu çalışmanın amacı, o dönemde Kayseri'nin sahip olduğu gelişmişlik düzeyinin Ahilerin amaçlarının ve kurmak istedikleri medeniyet projesinin hayata geçirilmesi için ne kadar uygun olduğunun araştırılması ve analiz edilmesidir. Bu çerçevede hem genel olarak hem de İslam medeniyetinde şehir, medeniyet ve gelişme meselesi üzerinden Ahiliğin Anadolu şehirlerine sundukları katkı tartışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Ahilik, Kayseri, Ahilik ve Anadolu Şehirleri, Ahilik ve Medeniyet.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ekremerdem@erciyes.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5876-8747>

Makalenin gönderilme tarihi: 26 Mart 2019

Kabul tarihi: 24 Haziran 2019

ORGANIZATION OF AKHIZM AND ECONOMIC STRUCTURE OF THE ANATOLIAN TURKISH CITIES: AN EVALUATION OF KAYSERİ

ABSTRACT

When the founders of Akhizm came to Anatolia in the 13th century, they preferred to locate some cities like Kayseri. Since their purpose was to make contribution to have a qualified situation materially and spiritually for the Muslim Turks to survive their life in this geography, their preferred cities to live and initiate their activities should have an important civilization acquisition politically, socially and economically. To be permanent in this land, it was inevitable to build a more competitive social and economic system of values because this geography has already hosted very powerful civilizations.

In this respect, the system of Akhizm which was started from Kayseri and expanded to other Anatolian cities like Konya and Kırşehir was needed to stand out in the cities which had certain standards as a civilization project based on the acquisitions of years stemming from the deep roots of Islamic and Turkic civilizations which consist of morality, quality, standardization, and occupational skill formation. Hence, all the civilizations from past to present have stood out in the cities where the political, social and economic structures were stronger. In this context, closeness of the cities to the central administration, markets, ports, main routes, and scientific centers has always accepted as advantages of the countries for their richness and competitiveness.

Because Kayseri has always become one of the cities which contains almost all these futures for all the periods, it became the first location of the Akhies in Anatolia for their activities since the 13th century. The purpose of this study is to search and analyze how much Kayseri was suitable for Akhies to put their aims and civilization projects that they wanted to initiate into practice. Within this scope, the contribution made by Akhizm will be discussed through city, civilization and development issues regarding both general and Islamic civilizations.

Key Words: Akhizm, Kayseri, Akhizm and Anatolian Cities, Akhizm and Civilization.

GİRİŞ

Ahilik, bireysel ve toplumsal manada karşılıklı sevgiyi ve dayanışmayı esas alan, toplumun sosyal ve iktisadi gelişimini belli standartlar ve İslam ahlak kuralları çerçevesinde yürüten esnaf ve sanatkârlardan müteşekkil bir teşkilatlanma modeli olarak ifade edilebilir. Başka bir ifade ile ahilik, XIII. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Müslüman Türklerin yeni topraklarda hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli maddi ve manevi altyapıyı oluşturmayı amaç edinen bir teşkilatlanmanın adıdır. Kelime anlamından hareketle ifade etmek gerekirse, Türklüğün güçlü dayanışma geleneği ile İslam'ın en temel düsturu olan kardeşlik hukuku¹ üzerinden

¹ İlgili bazı ayetler şöyledir (Özek, Karaman, Turgut, Çağrııcı, Dönmez ve Gümüş, 1992): “Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ...” (Hucurat: 10); “Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sınıksız yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın ...” (Ali İmran: 103).” İlgili bazı hadisler ise şöyledir “Müslüman müslümanın kardeşidir... Kim, (mümin) kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının

toplumun sosyal ve iktisadi hayatını ahlak ve kalite ilkeleri üzerine inşa etmeyi hedefleyen bir kurumsal zihniyettir. Bu kurumsallık esasında daha önceleri İslam tarihinde genç sanatkâr ve zanaatkârlar Araplar arasında yaygın olarak görülen “fütüvvet” anlayışı ve kurumu ile de irtibatlıdır ve hatta Ahilik genellikle onun Anadolu topraklarındaki devamı olarak görülür (Gölpınarlı, 1950, s. 18-29; Türkdoğan, 1981, s. 642; Ülgener 1981, s. 89).

Ahiler Anadolu’ya yerleştiklerinde, geldikleri bölgelerde elde ettikleri iktisadi becerileri burada gördükleri ile birleştirerek büyük bir medeniyetin inşasına başlamışlardır. Bu hareket, onlara sadece geçimlerini temin ettikleri bir yol olmaktan daha öte bir anlam taşımıştır. Zira bu topraklarda gelecek nesilleri için de kalıcı olabilmenin yolu sadece savaşmaktan değil, aynı zamanda ana üretim faaliyetlerine dayalı özgün ve rekabetçi bir ekonomik sistemin benimsenmesi ve kurumsallaşmasından geçiyordu. Bu durum, onların sadece Anadolu’ya uyumunu sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kendi aralarındaki birliktelik kültürünün gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Ahiliğin kurucuları 13. yüzyıldan itibaren Orta Asya’dan Anadolu’ya geldiklerinde Kayseri’den başlayarak öncelikli olarak belli şehirleri yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir. Amaçları bu coğrafyada Müslüman Türklerin hayatlarını sürdürebilmeleri için maddi ve manevi anlamda nitelikli bir ortamın oluşmasına katkı sağlamak olduğu için, öncelikli olarak tercih ettikleri şehirlerin siyasi, sosyal ve iktisadi bakımdan önemli bir medeniyet birikime sahip olması gerekiyordu. Zira bu coğrafya zaten güçlü medeniyetlere ev sahipliği yaptığı için, burada tutunabilmek için gelişmiş şehirlerin altyapısından yararlanarak daha rekabetçi bir sosyal ve iktisadi değerler sisteminin inşa edilmesi kaçınılmazdı.

Bu bakımdan, önce Kayseri, ardından Konya ve Kırşehir gibi kısa sürede diğer Anadolu şehirlerine yayılan Ahilik sisteminin ahlak, kalite, standardizasyon ve mesleki vasıf birikimi üzerine oturan, kökü İslam medeniyetinin derinliklerinde ve Türklerin ana yurtlarında yılların müktesebatına dayalı bir medeniyet projesi olarak, belli standartları haiz şehirlerde kendini göstermesi gerekiyordu. Nitekim geçmişten günümüze tüm uygarlıklar siyasi, sosyal ve iktisadi yapıların daha güçlü olduğu şehirlerde

birinden kurtarır... (Buhârî, Mezâlim: 3); "... birbirinize arka çevirmeyin; Ey Allah'ın kulları, kardeş olun..." (Buhârî, Edeb: 57-58); "Sizden biriniz kendisi için sevdiğini mü'min kardeşi için sevmedikçe gerçek mü'min olamaz" (Buhârî, İmân: 7); "Müminler birbirini sevmeye, birbirlerine karşı sevgi ve merhamet göstermede tek bir beden gibidir. O bedenin bir organı acı çektiği zaman, bedenin diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateş çekerler" (Buhârî, Edeb: 27); "Sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız..." (Müslim, İmân: 93-94); "... Kul din kardeşine yardımcı olduğu sürece, Allah da onun yardımcısı olur..." (Müslim, Zikir: 38). Ayrıca, bu hususta İbni Battuta'nın gözlemleri de bu kardeşliği teyit eder mahiyettedir (İbni Battuta, t.y., s. 202).

kendilerini göstermişlerdir². Bu çerçevede, şehirlerin yönetim merkezine, pazarlara, limanlara, ana yol güzergahlarına ve ilim merkezlerine yakınlığı her zaman ülkelerin zenginlikleri ve rekabet güçleri için avantaj olarak kabul edilmiştir.

Kayseri, tarihsel olarak hemen her devirde sayılan tüm bu özelliklere sahip nadir şehirlerden biri olduğu için, 13. yüzyıldan itibaren Ahilerin Anadolu'da faaliyetlerine başladıkları ilk yerleşim yeri olmuştur. Bu çalışmanın amacı, o dönemde Kayseri'nin sahip olduğu gelişmişlik düzeyinin Ahilerin amaçlarının ve kurmak istedikleri medeniyet projesinin hayata geçirilmesi için ne kadar uygun olduğunun araştırılması ve analiz edilmesidir. Bu çerçevede hem genel olarak hem de İslam-Türk medeniyetinde şehir, medeniyet ve gelişme meselesi üzerinden Ahiliğin Anadolu şehirlerine sundukları katkı tartışılacaktır.

I. TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞMESİ, ŞEHİRLERİN VAZİYETİ VE AHİLİK TEŞKİLATI: İBNİ BATTUTA'NIN GÖZLEMLERİ

Türklerin Malazgirt Savaşı'yla 1071'de elde ettikleri zaferle birlikte Anadolu'nun kapıları artık Müslüman Türklere açılmış oldu. Bu tarihten itibaren Türklerin Orta Asya'daki yurtlarından Anadolu'ya göç etmeye başladıkları bilinmektedir. Ancak hem Türkmen kabilelerinin hem de yerleşik halkların Maveraiünnehir, İran ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç dalgasının yoğunlaşması, XIII. yüzyılda Ortadoğu'da Moğol istilası ve ardından yönetimi ele geçirmeleri ile gerçekleşmiştir. Göç dalgasının büyüklüğünde Moğol baskısının yanı sıra, değişen ticari koşulların, sürülerini otlatacakları daha verimli toprak arayışlarının, komşu Hristiyan topraklarında ganimet arayışlarının, büyüyen Ortadoğu pazarı için köle edinme ve paralı asker olarak istihdam fırsatı elde etme gibi sâiklerin de belirtilmesi gerekir (İnalçık, 2013, s. 44-45). Anadolu'ya gelirken de önce İran'a gelmişler; daha sonra bir kısmı orada kalmış, bir kısmı da oradan Anadolu'ya geçerek değişik yerlere yerleşmişlerdir³. Bu bakımdan İran, Türklerin Orta Asya'dan Küçük Asya olarak adlandırılan Anadolu'ya göçlerinde adeta bir köprü vazifesi görmüş; ardından Türklerinin Anadolu'da kurdukları devlet ve medeniyet hayatında Fars kültürünün, dilinin ve edebiyatının tesiri büyük olmuştur.

² Gerçi daha sonraki asırlarda devlet ve millet hayatında görülen gerileme döneminde yaşanan genel zafiyetler iş hayatında da kendini göstermiş; ahilik geleneği giderek zayıflamış, toplumun sosyal, siyasi ve iktisadi yapısında zayıflıklar artmış ve neticede Müslümanlar beraber yaşadıkları gayri Müslimlerden çok daha zayıf bir hayat tarzına bürünmüşlerdir (bu konuda pek çok kaynaktan özellikle Kayseri özelinde şunlara bakılabilir: Bennet 1996, s. 2-7; Yörük, 2013).

³ Aslında Türklerin çok daha önceden Abbasi ordularıyla birlikte Anadolu'ya (özellikle de Kırşehir yöresine) geldiği ve burada kaldığı rivayet edilmektedir. Zira Abbasi ordusunda er ve komutan düzeyinde çok sayıda Türkün olduğu söylenmektedir (Çağatay, 1997, s. 79; Erdem, 2009, s. 3).

Anadolu'ya bir sonraki yoğun göç dalgası 1277'de Selçuklu aristokrasisi ile onların Türkmen destekçilerinin Mısır Memluklarıyla ittifak edip Moğol tahakkümüne karşı genel bir gaza hareketine girişmeleri ile başlamıştır. Bunun sonunda Mısır Sultanı zafer elde etse de Anadolu uçlarındaki Türkmenler daha fazla Moğol sıkıştırmasına maruz kaldıkları için, Anadolu'nun Bizans koruması zayıflamış iç ve batı kısımlarına doğru ilerlemek zorunda kalmışlardır (İnalcık, 2013, s. 46). Anadolu'ya ilk gelen Türkler esas olarak asker ve hayvan yetiştiricilerden oluşurken, Cengiz Han'ın (1155-1227) Uygur Türklerini ve Çin'i istilasının ardından XIII. yüzyılda başlayan ikinci ve daha yoğun göç dalgası ile birlikte ciddi sayıda o dönemde Türk uygarlığının önemli merkezlerinde (Buhara, Semerkand, Taşkent, Belh ve Merv gibi) faaliyet gösteren esnaf, sanatkâr ve tüccar kesim bulunuyordu (Çağatay, 1983, s. 261). Dolayısıyla, ikinci göç dalgasıyla birlikte Anadolu'ya gelen Türkler daha zengin ve kültürlü insanlardan oluşuyordu. O nedenle, bu insanlar Anadolu'da yeni oluşan Müslüman Türk toplumunun ekonomik, siyasi ve kültürel hayatına yön verecek kişiler idi. Başka bir ifade ile, birinci göç dalgasıyla birlikte yeni topraklarda kendilerini savunma ve kırsal kesimde hayatlarını devam ettirebilme; ikinci göç dalgasıyla birlikte ise, kurulacak medeniyetin tamamlayıcı unsurları olarak iktisadi, siyasi ve sanatsal faaliyetlerin hayat bulacağı şehirlerin oluşumu öne çıkıyordu.

Ahiliğin kurucusu olarak bilinen Ahi Evran-ı Veli (asıl adı Şeyh Nasıruddin Ebul-Hakayık Mahmud bin Ahmed el-Hoyi, 1171-1261), daha önce Orta Asya'dan göç eden bir Türkmen ailenin çocuğu olarak İran'ın Hoy şehrinde dünyaya gelmiştir. 1206 yılında bu iki mutasavvıf ile birlikte Anadolu'ya gelmiş ve 1207 yılında Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri'de bir deri atölyesi açarak debbağlık yapmaya başlamış ve ahiliğin temellerini de burada atmıştır. Ahi Evran, daha sonra tasavvufi olarak intisap ettiği Evhadüddin Kirmani'nin kızı Fatma ile evlenmiştir. O dönemde, Ahi Evran *Ahiyan-ı Rum* (Anadolu Ahilik/Kardeşlik) teşkilatını, eşi Fatma bacı ise Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde önemli rol oynayan bir diğer sivil teşkilat olarak *Bacıyan-ı Rum*'u (Anadolu Kadınları Teşkilatını) kurmuştur.

Ahi Evran, daha sonra Konya'ya yerleşmiştir. Burada büyük bir sosyal etkinliğe sahip olan Mevlâna Celaleddin Rumi (1207-1273) ile tanışmıştır. Ancak, rivayetlere göre, I. Alaaddin Keykubat'ın teşkilata büyük destek vermesine karşılık, daha sonra hükümdar olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'le arası iyi gitmemiş ve birçok kimse gibi bir müddet hapis hayatı yaşamıştır. Konya'dan sonra Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran, nihai olarak burada esnaf ve sanatkâr kesime ağırlık vererek, toplum üzerinde daha sonraları büyük bir etkinliğe sahip olacak olan teşkilatlanmasını gerçekleştirmiştir. Ayrıca, daha önce Kırşehir'de yerleşik bulunan ve önemli bir sosyal etkinliğe sahip olan Hacı Bektaş (1210-1270) ile tanışmıştır.

Buradan anlaşılacağı üzere, XIII. yüzyılda Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Konya yöresinde Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin, Kırşehir yöresinde ise Hacı Bektaş Veli'nin ve Ahi Evran'ın adeta bir iş bölümü yapmışçasına o günkü toplumun değişik kesimleri üzerinde önemli işlevleri yerine getirdikleri muhakkaktır. Bu işlevlerin o dönemde devletin yetişemediği sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda bir yandan toplumun telafisi zor sıkıntılara düşmemesi için adeta birer *paraşüt* görevi gördükleri, bir yandan da devlet-millet kaynaşmasına önemli katkılarda buldukları anlaşılmaktadır.

Ahilikle ilgili en önemli kaynaklarda biri Fas'lı seyyah İbni Battuta'nın Seyahatnamesi'dir. 1326 yılında dünyayı dolaşmaya başlayan ünlü Seyyah, o dönemde *Bilad-ı Rum* olarak anılan Anadolu topraklarındaki seyahatine ilk olarak Alanya'dan başlar ve doğudan batıya, güneyden kuzeye pek çok önemli şehri ziyaret eder (İbni Battuta, t.y., s. 202-36) ve 14. yüzyıl Anadolu Müslüman Türk insanının hayat tarzı ve uygarlık düzeyi ile ilgili önemli bilgileri aktarır. İbni Battuta, seyahati boyunca uğradığı her şehirde o yöre halkının sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam tarzından, yörenin sultanı ve yönetim tarzından ve yönetenlerle yönetilenler arasında son derece önemli roller üstlenmiş olan Ahilerden bahseder. Çünkü, uğradıkları her şehirde kendileriyle kurumsal bazda ilgilenen en önemli grup ahiler olmuştur. Ünlü Seyyahın aktardıklarına göre, o dönemde Anadolu şehirleri kardeşlik ruhuna uygun olarak sosyal ve iktisadi bakımdan dayanışma halinde huzurlu, bereketli ve medeni şehirler idi. Kendi ifadesiyle:

“Bilad-ı Rum denilen bu ülke, dünyanın en güzel memleketidir. Cenab-ı Hak, dünyanın öteki ülkelerinde ayrı ayrı ihsan ettiği güzellikleri burada topyekün bir araya getirmiştir. Ahalisi güzel yüzlü ve temiz giyinişlidir. Yemekleri ise çok nefistir. Burada yaşayanlar Allah'ın en şefkatli kulları olup, onlar için bolluk ve bereket Şam'da, şefkat ise Bilad-ı Rum'dadır denilmiştir. Burada bir zaviye ya da bir eve girdiğimizde komşularımız kadın olsun erkek olsun derhal durumumuzu soruştururlardı. Burada kadınlar erkeklerden kaçmazlardı. Ayrılacağımız sırada sanki akrabaymışız gibi bizimle vedalaşırlar ve bu ayrılıktan duydukları üzüntüyü gözyaşları ile ifade ederlerdi.... Ekmek pişirildiği gün, bulunduğumuz beldenin erkekleri bize sıcak ekmeklerle birlikte nefis yiyecekler getirirler ve 'bunu size kadınlar gönderdi, sizden dua istiyorlar' derlerdi” (İbni Battuta, t.y., s. 202).

Ayrıca, Anadolu Türk şehirlerinde yöneticilerin halkla ilişkisinin iyi olduğundan; nitekim uğradıkları her şehirde o yörenin sultanı, beyi ya da önde gelen yöneticisi tarafından kabul edildiklerinden ve ağırlandıklarından bahsedilir. Hatta yörenin yöneticilerinin namaz vakitlerinde camilerde, bazı yemek ziyafetlerinde evlerde ve saraylarda hakla sık sık birlikte oldukları bilgisi aktarılır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, ahiler o şehirde halkın yönetimle diyalogunun kurulmasında adeta bir köprü vazifesi de görmüşlerdir.

Diğer yandan, ahiler şehirlerde eğitim, işgücü eğitimi ve meslek eğitimi, meslek edinimi ve iş ahlakı, iktisadi hayatın tanzimi, sosyal yardımlaşma, misafirlerin konaklaması, dini hayatın tasavvufi anlayışla gönüllere nüfuz etmek suretiyle geniş halk kitlelerine sevdilerek yaygınlaştırılması ve gerek duyulduğunda şehrin savunmasına katkıda bulunulması, hatta öncülük edilmesi gibi çok çeşitli toplumsal işlevleri yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Bunlara dair pek çok örnekten bahsedilebilir. Mesela, ahilerin Kayseri'nin Moğol istilasına uğradığında şehrin savunmasına verdikleri önemli katkı ile Ankara ve Bursa'nın savunmasına verdikleri destek önemlidir (Çağatay, 1997, s. 75; Uzunçarşılı, 1982, s. 350). Hatta buldukları şehirde bir siyasi boşluk meydana gelmiş ve ani bir ihtiyaç hasıl olmuşsa, Ahi teşkilatları sorumluluk almaktan kaçınmamışlardır (Gündüz, 1984, s. 108).

Bunun dışında, Ahilerin Anadolu'nun hemen her şehrinde örgütlenmek suretiyle, şehirlere giren çıkan insanlarla tanıştıkları ve adeta birer *iyilik elçileri* gibi onlara mihmandarlık yaptıkları anlaşılmaktadır. Esasında yerleşim birimleri büyüdükçe oraların sosyal, kültürel ve iktisadi sorunları hızla arttığı için çoğu defa yöneticiler bu sorunların üstesinden gelmede başarılı olamazlar. O manada ahilik gibi sivil toplum kuruluşları bireysel ve toplumsal bazda *iyiliğin, huzurun ve refahın hâkim olması; kötülüğün, fitnenin ve yoksulluğun ortadan kalkması için gönül erleri*⁴ olarak Anadolu medeniyetinin mayasını ekşitmemişler, hep tatlı ve lezzetli kalmasını sağlamışlardır (Erdem, 2012). Nitekim, İbni Battuta Ahilerle ilk olarak tanıştığı Antalya'da ahileri şöyle anlatır:

“Her şehirde ve her köyde bulunan Ahiler, bekar ve sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir tür cemiyetti. Bunlar birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içindedirler. Her birinin halk içinde muteber birer mesleği vardır. Memleketlerine gelen yabancılara yakın bir ilgi gösterir; onların yiyecek ve içeceklerini temin eder, konuklarının insani ihtiyaçlarını karşılamakta ellerinden gelen bütün itinayı gösterirler. Öte yandan, yaşadıkları yerlerdeki zorbaları da yola getirir, herhangi bir sebeple bunlara iltihak eden kötülere tek tek ortadan kaldırırlar. İşte bu gibi hususlarda Ahilik cemiyetinin dünyada eşi ve benzeri yoktur.... Ben İbni Battuta, dünyada bunlardan daha güzel ve daha hayırlı işler yapan kimseler görmedim. Şiraz ve İsfahan halkının hareketleri bunlarinkine biraz benzemekte ise de Ahiler memleketlerine gelen ve giden yolculara yakın ilgi göstermek, şefkat ve iltifatta bulunmak bakımından onları bir hayli aşmış durumdadırlar” (İbni Battuta, t.y., s. 204).

Ahilerin şehirlerde iktisadi tesanüte dönük faaliyetleri ile ilgili ise, her şehirdeki ve köydeki fütüvvet cemiyetinin mensubu gençlerin gündüz kazandıkları parayı ikinci vaktinden sonra zaviyeye getirdikleri, burada gelene-gidene (misafirlere) yapılan masraflarda kullandıklarından bahsedilir. Nitekim,

⁴ Kur'an'da tam da bu meyanda ayet şöyledir: “Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir” (Ali İmran: 104). Ayetteki ifade, İslami literatürde “*emr-i bil maruf nehy-i ani'l münker*” olarak bilinen bir düsturdur.

Antalya’da İbni Battuta’yı misafir eden Ahilerin de tek tek bakıldığında fakir sayılabilecek düzeyde oldukları, ancak bir araya gelerek kazançlarından hayır amaçlı olarak kullanacakları ortak bir fon oluşturdukları anlaşılmaktadır (İbni Battuta, t.y., s. 204-205). Burada İslam inancının ve kültürünün tavsiye ettiği malın Allah yolunda harcanması yoluyla çoğalacağı ilkesinin Anadolu Türkleri tarafından yerine getirildiği anlaşılmaktadır⁵. Hatta o kadar ki, iyilikte yarışmak⁶ uğruna bazen aşırılığa kaçarak birbirleriyle kavga ettikleri bile olurdu⁷.

II. SELÇUKLU VE OSMANLI ŞEHİRLERİNİN İKTİSADİ YAPISI VE AHİLİK TEŞKİLATI

İslam medeniyeti, bir anlamda *şehir medeniyeti* olarak ifade edilebilir. Çünkü, “dinin uhrevi tarafını Müslümanın dünyevi tarafıyla birleştirip ortaya yeni bir yaşama biçimi getirmesi” nedeniyle, şehir İslam medeniyetinin üretim merkezi ve yaşam biçiminin hayata geçirildiği yer olarak telkin edilmiş ve vahyin ilk ve doğrudan hedef kitlesi *şehirlerin anası* olarak bilinen Mekke olarak ifade edilmiştir (Şura: 7⁸).

Nitekim Hacı Bayram Veli de *Nutk-i Şerif*’inde şiir vezninde şehri anlatırken şehrin kutsallığına dikkat çekerek, onu Çalabın (Yaradanın) himmetine ve insanın da onun taşı toprağı içinde şekillenmesine bağlar⁹ (Subaşı, 2011, s. 40-42). İslam geleneğinde eğer şehir Allah’ın insanlığına bir emaneti olarak algılanmasaydı, herhalde bu kadar anıtsal eser bu kadar güzel inşa

⁵ Bu konudaki ayetlerin bazıları şöyledir (Özek, vd., 1992): “Onlar ... kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir” (Bakara: 3; Enfal: 3); “Ey iman edenler! ... Size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın” (Bakara: 254); “... Siz hayıra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır” (Sebe: 39); “İman eden kullarıma söyle: ... Kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli-açık harcasınlar” (İbrahim: 31); “Yine onlar ... kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar” (Şûrâ: 38). Bazı hadisler ise şöyledir: “Yarım hurma ile de olsa ateşten korunun. Bunu da bulamazsanız, gönül alıcı güzel sözler söyleyin” (Buhari, Zekât: 10); “Sadaka vermekle mal eksilmez ...” (Müslim, Birr: 69); “İnfak et sayıp durma, Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paramı çömlekte saklama, Allah da senden saklar” (Buhari, Zekât: 21).

⁶ “... İyilik ve (Allah’ın yasaklarından) sakınma üzerine yardımlaşın ...” (Maide: 2).

⁷ Nitekim Denizli’ye vardıklarında iki ahi grup arasındaki kendilerini konuk etme konusunda kavga çıkar; ardından kur’a yoluyla hal yoluna bakılır (İbni Battuta, t.y., s. 208).

⁸ “Böylece biz sana Arapça bir Kur’ân indirdik ki, şehirlerin anası (olan Mekke) halkını ve etrafındakileri uyarasın...”

⁹ “Çalabın bir şâr yaratmış iki cihân âresinde

Bakıcak dîdâr görünür ol şârın kenâresinde.

Nâgehân ol şâra vardım ol şârî yapılar gördüm,

Ben dahî bile yapıldım taş ü toprak âresinde.

Şakirtleri taş yontarlar yonup üstâda sunarlar,

Çalabın ismin anarlar ol taşın her paresinde.”

Her ne kadar tasavvuf erbabı bu şiirde şârdan maksadın şehir değil, kalp olduğunu ve onun Çalabın istediği minval üzere oluşumunun anlatılmak istendiğini söylese de (Subaşı, 2011) gibi zahiri anlamında yorumlayanlar da vardır. Kaldı ki, mecaz olarak anlatılmak istenen şeyin kendisinin de bir hakikat olduğu unutulmamalıdır.

edilemezdi ve asırlara meydan okuyamazdı. Şiirde ifadesini bulduğu gibi, çıraklar yonttukları taşı bir yandan ustalarının kontrolüne sunarken, yonttukları her bir parçada Allah'ı anarak esas ona hesap verirler. Başka bir ifade ile mimarından ustasına, çırağına ve işçisine varana kadar herkesin yaptığı işi imanının ve onun pratiğinin bir parçası olarak görmesi sayesinde, inşa edilen duvarların taşları ile toprağı arasındaki harç, esasında iştirakçilerin alın terinin aşkla yoğrulmuş halidir.

Merkezde yer alan bu anıtsal yapılar doğrudan devlet yerine, genellikle vakıflar aracılığıyla (Cansever, 2010, s. 104-106) sivil toplumun iştirakiyle katılımcı bir kaynak ve estetik kültürüne dayanıyordu. Osmanlı şehirleri kurulurken de padişahтан başlayarak, anneleri, hanımları, çocukları ve devlet adamlarının kurdukları vakıflar aracılığıyla oluşturulan yukarıda sıralanan eserlerin asırlarca ayakta kalması sağlanmıştır. Dolayısıyla şehirlerin kurulmasında ve gelişmesinde sadece padişah değil, etrafındaki önemli şahıslar da büyük katkı sağlamışlardır. Bu katkı o kadar önemlidir ki, genel olarak İslam (şehir) medeniyeti için olduğu gibi, Osmanlı (şehir) medeniyetinin oluşumunu da vakıfların katkısını dikkate almadan anlatmak mümkün değildir. Nitekim İstanbul başta olmak üzere, Anadolu'da, Trakya'da ve Arap coğrafyasında dönemin şehirleri bu örneklerle doludur. Buna ilave olarak, Uzunköprü, Saraybosna, Karapınar, Hekimhan ve Muşkara (Nevşehir) gibi bazı küçük yerleşim yerlerinin tamamen vakıf eserlerle şehir haline getirildiğı *vakıf şehirler* kurulmuştur (Şahin, 2010, s. 447-48).

Burada önemli bir husus da şudur ki, Müslümanlar yeni fethettikleri ülkelerin kurulu düzenini ve geleneksel yapısını yok etmek ya da değiştirmek yerine, var olan dokuyu koruyarak, zamanla kendi değerini de oraya eklemeyi yeğlemişlerdir. Mesela, kurulan yeni bir İslam devleti hemen para basmak yerine, o yörenin kullandığı para birimini kullanmaya devam etmiş; hatta Osmanlı geleneğinde olduğu gibi, daha sonraları farklı para tedavül bölgeleri oluşturmak suretiyle, kendi bastığı sikkelerle birlikte tedavülde tutmayı tercih etmiştir (Erdem, 2006, s. 23-24). Aynı şekilde, devralınan antik şehirlerin yapısını (kimliğini) da hemen değiştirmek yerine, kendi halinde evrime bırakmışlardır. Bu itibarla, antik kent ile Müslüman kenti arasında bir devamlılık vardır (Mantran, 1981, s. 203).

Esasında, Osmanlılarda şehir kavramının kapsamını çizmek pek kolay değildir. Çünkü, bir merkezin şehir olarak nitelendirilmesine dair net bir kriter mevcut değildir. Bu anlamda bir merkeziliğı ifade etse de *nefs* kelimesi tam bir ayırım değildir. Buna göre, taşradaki sancak, kaza ve nahiyeler de şehir olarak ifade edilmiş olsa da; en az 400 vergi nüfusu bulunan, Cuma namazı kılınan merkezi konumda (cuma camii, ulu camii ya da cami-i kebir olarak adlandırılan bir veya iki minareli ve şerefesi olan) bir camii, kalesi, çarşısı ve çevresinde mahallesi bulunması yere şehir denmiştir. Genel olarak, Osmanlı şehirlerinde biri ibadethanelerin ve yerleşim yerlerinin bulunduğu, diğeri ise sosyal, kültürel

ve iktisadi faaliyetlerin yürütüldüğü iki merkez yer alırdı (Şahin, 2010, s. 446-47).

Bu merkezlerden birinde sadece Müslümanların yararlandığı büyük cami (*camii kebir*) ve medreseler yer alırken, diğerinde, diğerinde herkesin yararlandığı çarşılar yer alırdı. Ancak, şehirlerde halkın gerçek faaliyetinin gerçekleştiği ve yüzünün dışı açıldığı mekânlar çarşılar olmuştur. Nitekim “mahallelerin oluşumunda mahremiyetin sağlanmasına, dini ve mesleki birliğin korunmasına dikkat edilirdi. Buna karşılık çarşılar dışı dönüktü. Çarşılarda mesleklere göre bir düzenleme vardı, ama dini kimlik etkili değildi. Her din ve mezhebe mensup insan çarşıda ticaret yapabilir, mesleğini serbestçe ifa edebilirdi” (Karatepe, 1999, s. 28). Dolayısıyla, bu şekilde oluşturulan bir şehrin belli bir üretim ve ticaret ağırlığının/kültürünün olması da kaçınılmazdı.

Unutmamak lazım ki, iktisadi faaliyetin büyüklüğü ve zenginlik, nüfusun, tüketimin ve dolayısıyla pazarın büyüklüğü ile mütenasip olarak gelişir. Bunun sonucu olarak da şehirlerde çoğalan vasıflı/yetenekli insanlar eliyle çok çeşitli meslekler ortaya çıkmıştır (Mantran, 1981, s. 217). Şehirlerde büyüyen pazar ortamının ortaya çıkardığı refaktan daha fazla pay almak için çoğalan meslek gruplarının zamanla Fütüvvet, Ahilik ve Lonca şeklinde örgütlendiği ve belli standartlar geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, İslam’ın ilk dönemlerinden itibaren var olan *Hisbe teşkilatı* ve Osmanlı’da bazı şehirler için çıkarılan *ihtisab kanunnameleri* bunun güzel örneklerindedir (Erdem, 2009, s. 76-88). Yine Ahilik teşkilatının temelini oluşturan ilkelerden ‘*pabucun dama atılması*’ sözü de dönemin bir standardizasyon ve kalite kontrol yönteminin adıdır. Zira şehir hayatı birlikte yaşamayı icap ettirdiği için, mutlaka sosyal ve iktisadi hayata dair belli standartlara ve kurallara dayanmalıdır. Esasında büyüyen şehirlerde özgürlüğün, güvenliğin ve refahın teminatı da bu kurallardır.

Diğer toplum yapıları gibi, Osmanlı İmparatorluğunda da halk kılıç erbabı (askerler), kalem erbabı (âlimler), sanat ve ticaret erbabı (ağırlıklı olarak şehirde yaşayan tüccar ve sanayiciler) ve ziraat ve hayvancılık erbabı (toprağı işleyen köylüler) olmak üzere dört sınıftan oluşuyordu. Ahilik, esas olarak sanat ve ticaretle uğraşan kişiler arasında gelişmiş bir esnaf teşkilatlanma hareketidir. Kaldı ki, Ahiliğin ticari karakteri ve faaliyetleri ön plana çıkmış insanlara hitap ettiği göz önünde bulundurulduğunda; teşkilatın özellikle (belli) şehirlerde yoğunlaşmasının sebebi daha rahat anlaşılabilir.

Hatta Ahiliğin referans kaynağı olarak kabul edilen fütüvvetnamelerin içeriğine bakıldığında da tıpkı Arapların fütüvvetnameleri gibi esas olarak Ku’an’dan, hadislerden, Peygamberlerin kıssalarından, velilerin zikirlerinden, ariflerin menkıbelerinden oluştuğu görülecektir (Çağatay, 1997, s. 18-29). Fütüvvetnamelerin içeriği dikkatle incelendiğinde, hedef kitlenin daha ziyade şehirlerde yaşayan ve belli meslek kollarında faaliyet gösteren belli bir idrak düzeyine sahip insanlar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ahilik Fütüvvetnamelerinde kimlerin ahiliğe kabul edilmeyeceğine (sed

kuşatılmayacağına) dair listeye bakıldığında, kuralların tamamen İslami esaslara dayandığı ve yerleşik bir kültüre sahip kişilere hitap ettiği anlaşılmaktadır (Çağatay, 1997, s. 169; Erdem, 2009, s. 17; Gölpınarlı, 1950, 1956a, 1956b; Sarıkaya, 2002; Şeker, 2011).

Büyük Türk iktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan'ın *kolonizatör Türk dervişleri* (Barkan, 2013) olarak ifade ettiği *öncü gönül erleri* arasında kabul edilen Ahilik teşkilatı, bu temel özelliğinden hareketle, Anadolu'ya yeni gelen Türklerin Kayseri, Konya ve Kırşehir gibi sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın geliştiği özellikle belli şehirlere yerleşmelerini sağlayarak buralarda şehir kültürüne alışmalarına yardımcı olmuş ve bilhassa Selçukluların sonları ile Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde yeni fethedilen şehirlerdeki Müslüman-Türk nüfusun artırılmasına ve buralardaki kültür hâkimiyeti sağlayarak Türkleşme ve Müslümanlaşma sürecinin hızlanmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Daha genel olarak, şeyhlerin ve dervişlerin Türklerin Anadolu'da şehirlere yerleşmesini özendirmek suretiyle yerleşik hayata geçişmesinde önemli bir rol üstlendikleri söylenebilir (Küçükbaşçı, 2010, s. 443). Daha sonraki dönemlerde de Balkanlarda aynı işlevi yerine getirdikleri anlaşılmaktadır (Barkan, 2013). Nitekim özellikle Bektaşiliğin Balkanlara öncü birliklerle birlikte gidişini bu bağlamda düşünmek gerekir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında ve Ahiliğin etkin olduğu dönemlerde Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesinde öncü rol oynayıp, topluma ve devlete katkı sunmak üzere oluşturulmuş pek çok sivil toplum örgütü vardı. Bunlar arasında en önde gelen teşkilatlar şunlardı:

(i) *Gaziyan-i Rum* (Anadolu askerleri; cihat/fetih ruhuyla İslam'ın daha geniş topluluklara yayılması için kendilerini uç bölgelerde savaşıma adanmış ve örgütlenmiş azimli, gayretli, güçlü ve şecaat sahibi Anadolu alperenleri);

(ii) *Abdalan-i Rum* (Anadolu'ya ilk göç edenler arasında yer almış, esas itibarıyla Babai hareketinden kaynaklanan bazı tarikatlara mensup sûfi dervişleri ya da Anadolu abdalları),

(iii) *Bacıyan-i Rum* (sosyal ve ticari hayattan savaş hattına kadar her konuda eşlerine tamamlayıcı misyon üstlenen Anadolu kadınları) ve

(iv) *Ahiyan-i Rum* (ağırlıklı olarak esnaf gruplarından murekkep Anadolu Ahileri).

Dikkat edilirse, gerek İslam'ın ilk yayılma sürecinde gerekse Osmanlıların ilk yayılma sürecinde İslamlaşma hedefi esasında şehirleşme yoluyla sağlanan bir medeniyet inşa sürecinden ibarettir. Dolayısıyla, İslam geleneğinin hem teorisinde hem de tarihi pratiğinde, göçebelik ve kabilecilik yerine, bir şehir dini ya da medeniyet inşa sürecinin gerektirdiği toplumsal ve siyasi bir ahlâk ve hukuk sisteminin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Şeyban, 2015, s. 1170).

Son olarak, Osmanlı geleneğinde şehirlerin güvenliği ve denetiminden merkezi yönetim ve yerinden resmi yönetimin (vali, muhtesip ve kadılar) yanı sıra, yukarıda zikredilen sivil toplum örgütleri gibi belli meslek ve mahalle grupları ile dini ve etnik yapıları temsilen sivil grupların da sorumlu olduklarını unutmamak gerekir (Raymond, 2010, s. 450).

IV. AHİLİK TEŞKİLATI İÇİN KAYSERİ'NİN ÖNEMİ

Ahi Evran olarak bilinen Şeyh Nasruddin-i Mahmud'un Horasan'dan 1200 yıllarında Anadolu'ya geldiğinde ilk olarak Kayseri'ye yerleştiği (1205), o zamanki Kulah-Duzlar Mahallesi Debbağlar Çarşısı Mescidi ile bitişik bir evde ikamet ettiği (Erkiletlioğlu, 1993, s. 122) ve şu anda Kartal istikametinde Talas Caddesi üzerinde, Seyyid Burhaneddin Türbesi ve Mezarlığı'nın karşısında yer alan Ahi Evran Zâviyesi'nde¹⁰ faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir. O dönemden itibaren de dericilikle uğraşan Kayseri Ahileri, zaviyenin çok yakınında büyük bir dabakhanede faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Buranın, ileride belirtilen o dönemin Debbağlar (Dericiler) Çarşısı olduğu tahmin edilmektedir. Şimdiki Yoğunburç ile Kartal arası bölge o dönemlerde zaten Debbağlar ya da Dabaklar *önü* semti olarak biliniyor (Nazif, 1987, s. 30).

Nitekim Ahi Evran Zaviyesi'nin Yoğunburç sol çaprazında 1999 yılında yeni açılan bir petrol istasyonunun temel açma çalışmaları sırasında 3000 metre kareden fazla bir alanı kaplayan o dönemden kalma olduğu sanılan en büyük dabakhaneye ait bazı malzemelere rastlanmıştır¹¹. Yerden yaklaşık 6-7 metre derinde¹², içerisinde derilerin dabaklanmasında kullanıldığı sanılan donmuş kireç dolu olan *soku* şeklinde içi oyulmuş 15 kadar büyük taş (bir kısmı cingi türünden) bulunmuştur. Şahsımızca bizzat tespit edilen bilgilere göre, çıkarılan bu taşlardan bir kısmı çalışma esnasında iş makineleri tarafından ne yazık ki kırılmıştır. Kalan 7 kadar soku taşı ise daha sonra restore edilen zaviyenin avlusuna konulmuştur.

Bu yeni kanıtlar, daha önce bilinen bir gerçeği iyice teyit etmektedir; Kayseri, Ahi Evran'ın öncülüğünü yaptığı Ahi geleneğine mensup esnaf ve sanatkârlar sayesinde, o zamanlardan beri deri ve deri mamulleri üretiminin yapıldığı (debbağlık) önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu gerçekten hareketle, birçok araştırmacı da işlenmiş, dabaklanmış, serpilmiş ve cilalanmış deriden yapılan sahtiyanın en kalitelisinin Kayseri'de üretildiğini, savaş malzemesi olarak kullanılan Kayseri sahtiyanının ihracatının da yasak olduğunu belirtmiştir

¹⁰ Zâviye, 2000'li yılların başına kadar içler acısı bir durumda idi; bakımsızdı ve ciddi anlamda bir restorasyona ihtiyaç duyuyor idi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2002 yılında buranın restorasyon çalışmalarını tamamladı ve Kayseri Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na Esnaf ve Sanatkârlar Müzesi olarak teslim etti.

¹¹ Söz konusu istasyon, Kayseri Şoförler ve Otomobilciler Odası'na ait Sür-Oto Şirketi'nin sahipliğinde kurulan OPET Petrol İstasyonu idi, ama 10 yıl kadar sonra oradan kaldırılmıştır.

¹² Bu durum, şehrin o zamandan bu yana yaklaşık 6-7 metre kadar yükseldiğini göstermektedir.

(Karatepe, 1999, s. 183). Ahi Evran daha sonra Konya'ya gittiğinde, geride kalan Ahiler Kayseri'de faaliyetlerine devam etmişlerdir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde bu durumu şöyle anlatır: “... şehirde cümle sanat ehli mevcut olup, hep işleri beğenilir. Dağlarda mazısı gayet çok olduğundan, debbağları onunla keçî derisi işlerler. Öyle bir sarı sahtiyanı olur ki, giya altın sarısıdır. Ayna gibi içinde adamın çehresi görünür” (Satoğlu, 1995, s. 17-18).

Ahi Evran'ın neden ilk olarak Kayseri'ye yerleştiği ve Ahiliğin neden Kayseri'den başladığı ile ilgili önemli sebepler vardır. Bunların hemen hepsi Kayseri'nin iktisadi ve sosyal olarak önemli bir cazibe merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Genelde bir şehri şehir yapan ve Kayseri şehrinin bu cazibesini artıran çok önemli özellikler vardır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

A. KAYSERİ'NİN BÜYÜK TİCARET YOLLARININ ÜZERİNDE YER ALMASI VE ULAŞIM KOLAYLIĞI

Esasında bir şehri önemli kılan en önemli hususlardan biri, sahip olduğu yol şebekesidir. Zira o şehrin fiziki ve beşerî zenginliği, bir anlamda onu kaynaklara ve pazara ulaştıran ulaştırma ağının çeşitliliğine, kalitesine ve uzunluğuna bağlıdır. Nitekim eski adı *Mazaka* olan ve yaklaşık 4000 yıllık bir yerleşim yeri olduğu sanılan Kayseri, tarihte ev sahipliği yaptığı hemen tüm uygarlık dönemlerinde, ulaşım ağı açısından önemli bir kavşak noktası olmuştur. Bu durum, şehre hemen her dönemde önemli bir ticari merkez olma vasfı kazandırmıştır. Böylece, uluslararası bir yol ve ticaret avantajını bünyesinde barındıran şehir, değişik uygarlıkların da merkezi olmuştur. Nitekim, Kaniş Karum'un Sarımsaklı Ovası'nda önemli bir ticaret merkezi olduğu dönemde Asurlu tüccarlar, Kayseri ve çevresinin geniş yol imkanlarını kullanarak Anadolu'nun ticari hayatına canlılık getirmişlerdir (Karatepe, 1999, s. 80).

Kayseri'den geçen bu büyük yol şebekesi, Bizanslılar ve Selçuklular döneminde de önemini korumuştur. Özellikle Selçuklular, sürdürdükleri başarılı ticari politikardan daha iyi sonuç olabilmek için, sahip oldukları ticari yolların geliştirilmesine büyük önem vermişlerdir. Bu amaçla hem mevcut yolların tamirine gitmişler hem de bunlara sürekli yenilerini ilave etmişlerdir. Selçuklular, bu yollar sayesinde yaşadıkları yerlerin önemli bir ticari merkez olmasını sağlamışlardır.

Bu amaçla sahip oldukları birbiriyle bağlantılı ve uluslararası nitelikte iki ana yol hattından bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, batı-doğu yol hattıdır. Bu hat, Antalya'dan başlar; Burdur, Isparta, Konya, Aksaray ve Kayseri üzerinden Sivas'a varır ve burada kuzey-güney yol hattı ile birleştikten sonra, Erzurum üzerinden Tebriz'e ulaşır. Bu hat sayesinde, Akdeniz'den alınan mallar orta Anadolu'dan geçerek, İran, Azerbaycan ve Tebriz'e ulaşırdı. İkinci yol hattı ise, kuzey-güney yol hattıdır. Bu hat, Karadeniz'in Sinop limanından başlar ve Tokat'tan Sivas'a ulaşarak, orada batı-doğu yol hattı ile birleştikten sonra,

Malatya üzerinden Halep'e ulaşır. Bu hatla aynı zamanda Diyarbakır, Musul ve Bağdat gibi önemli merkezlerle de ulaşılmış oluyordu. Bunlardan başka, bir de Kayseri'den başlayan ve Göksun-Maraş istikametine devam edip, Halep'e kadar uzanan bir yol hattı daha vardı (Sümer, 1985, s. 4).

Selçuklular, bu yollar üzerinde çok sayıda *kervansaray* (ribat) inşa etmişlerdir. Hatta sadece Kayseri-Sivas arasında 24 kervansarayın bulunduğu söylenir. Bu kervansaraylar tamamen bir vakıf usulüyle çalışmakta idi. Buralarda konaklayanlara, yiyecekleri, içecekleri, barınacakları, ibadetlerini yapacakları, hamam ihtiyaçlarını giderecekleri, ayakkabılarını ve atlarının nallarını tamir edecekleri ve öldüklerinde kefen ve defin işlemleriyle ilgili tüm hizmetlerin yanında, bazılarında (mesela, Kayseri bölgesindeki Karatay Kervansaray'ı böyledir) sağlık hizmetlerini yerine getirecek bir hastanenin (bimaristan) varlığından bile söz edilmektedir (Sümer, 1985, s. 3).

B. KAYSERİ'DE PİYASA KÜLTÜRÜNÜN VARLIĞI VE ŞEHRİN ULUSLARARASI TİCARİ BİR MERKEZ KONUMUNDA OLMASI

Coğrafi olarak ikliminin sert ve toprağının tarıma fazla elverişli olmamasından ve önemli uluslararası yolların buradan geçmesinden dolayı, Kayseri öteden beri önemli bir ticaret merkezi olma özelliğini korumuştur. Nitekim, M.Ö. 2000'lerde Sarımsaklı Ovası'nda bulunan Kaniş Karum, döneminin uluslararası bir ticaret merkezi idi. Mezopotamya bölgesinden Kaniş'e gelen tüccarlar sayesinde Anadolu tüccarı rekabetçi bir ortamda ticaret yapma fırsatı bulurdu. İçe dönük kendi tüketimi için mal üretmek yerine, sürekli başkalarının beğenisine sunulmak üzere pazara dönük üretim politikası, kaçınılmaz olarak üretimi ve ticareti geliştirmiştir. Kaldı ki, yol şebekesinin geçmiş olduğu tüm memleketlerde bu denli pazar yerleri de yoktur. Örneğin, aynı dönemde Mezopotamya, Suriye ve İran gibi memleketlerde bu ölçüde bir ticaret merkezi kurulmamıştır (Özgüç, 1986, s. 15). Bugün *yerliler* olarak ifade edilen yerleşik halkın ürettiği ve sattığı malların zamanla diğer ülkelerin malları ile rekabet edebilir niteliklere sahip olması, kanaatimize göre yöre insanının kendine özgüvenini ve ekonomik cesaretini artırmıştır. Daha da önemlisi, bu durum asırlarca daha iyisini üretme anlayışına sahip rekabetçi bir teşebbüs zihniyetinin oluşmasını sağlamıştır.

Nitekim 13. yüzyıla gelindiğinde, Kayseri'de Ahilik anlayışına hizmet edecek nitelikte her esnaf grubunun kendi adı ile anılan çarşısı ve bir küçük sanayi sitesinin kurulduğu belirtilmektedir. *Bedestan* ya da *arasta* olarak da ifade edilen bu çarşılarda faaliyette bulunan esnafın ürettiği halı ve kilimlerin İstanbul ve diğer Rum şehirlerine ihraç edildiği belinmektedir. Bu çarşılar şunlardır: Dericiler Çarşısı, Külah-Duzlar (Dikiciler) Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Dokumacı ve Örgücüler Çarşısı.

Bu çarşılarda faaliyet gösteren esnaf, bugünkü sektörel sınıflamalara benzer şekilde üç ana grupta toplanıyordu (Erkiletlioğlu, 1993, s. 143): Birinci

grup imalatçılardı; bunlar dericiler, demirciler, bakırcılar, manifaturacılar, tuzcular, terziler, boyacılar ve uncular gibi üreticilerden oluşuyordu. İkinci grup, mal alıp satan tüccarlardı. Üçüncü grup ise, avcılar ve köylülerdi; bunlar da av hayvanları ile bitkisel ve hayvansal ürünleri satan kişilerdi.

Bugün şehirde hala faal durumda olan *Kapalı Çarşı*, Osmanlı döneminde yapılan İstanbul Kapalı Çarşısından sonraki en büyük ikinci sırada yer almaktadır. 15. yüzyılda yapıldığı sanılan Kapalı Çarşıda bedestan ve çeşitli meslek gruplarına ait çarşılar ve dükkanlar yer almaktadır. Dikkat edilecek olursa, Osmanlı İslam geleneğine uygun olarak şehrin manevi merkezi ve arınma yeri olan Cami-i Kebir ve etrafındaki ilmi ve kültürel yapılar olan medrese, kütüphane ve türbeye ilave olarak maddi arınma yeri hamamın hemen yanı başında rızkın temin edildiği çarşı bulunmaktadır. Bunlar sadece Müslümanların mana alemine taalluk eden değerlerinin mübadele edildiği mekanlar iken, çarşı tüm insanların maddi aleme dair mal ve hizmetlerinin mübadelesinin yapıldığı mekân olarak birlikte konuşlandırılmıştır. Çünkü, İslam geleneğinde bunların birbirinden ayrılması gerekmiyor; zira dini yaşam bir ömür boyu 7 gün 24 saat olarak hayatın her alanını kapsadığı için, birbirinden ayrıştırılması gerekmiyor. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu ikisinin birbirinin ikamesi değil tamamlayıcısı olduğu şöyle anlatılır: “*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın...*” (Cuma: 9-10).

Kayseri'nin ticaretteki merkezi konumu, Asurlular'dan sonraki Hitit, Roma ve Selçuklu dönemlerinde de büyük ölçüde devam etmiştir. Özellikle Selçuklular, izledikleri başarılı ticaret politikaları sayesinde, Kayseri ve yöresini, Anadolu'nun ve dünyanın önemli bir ticaret merkezi haline getirmişlerdir. Bu amaçla, Anadolu'yu dünyaya bağlayan yol şebekesini geliştirmeye ve bu yollar üzerinde çok sayıda kervansaray yapmaya gayret etmişlerdir.

Bu çerçevede, XII. ve XIII. yüzyıllarda uluslararası bir pazar ya da fuar yeri konumundaki *Yabanlu Pazarı*, adını bu pazardan aldığı iddia edilen bugünkü Pınarbaşı ilçesinin Pazarören köyünde kurulmuştur. Devrinin önemli bir pazar veya fuar yeri durumundaki *Yabanlu Pazarı*'nda sadece yerel ve ulusal üreticilerin ve tacirlerin malları değil, aynı zamanda diğer devletlerden üretici ve tacirlerin malları da pazarlanmakta idi. Burada, Anadolu tüccarı, ürettiği gümüş, bakır ve demir madenini, kitle, sakız, reçine ve kuru meyveyi, yapağı, tiftik, deri ve deriden mamul malları, diğer ülkelerden gelen mallarla takas ediyordu (Karatepe, 1999, s. 183).

Zaten “yabancıların katıldığı pazar” anlamına gelen *Yabanlu Pazarı*'na yukarıda belirtilen ticari yollar ve üzerinde yer alan kervansaraylar kullanılarak ulaşmak mümkün idi. Pazar, böylece Akdeniz ve Karadeniz limanları vasıtasıyla deniz-ötesinden gelen ticaret adamları ile Orta Asya'dan gelen ticaret adamlarını buluşturan uluslararası bir pazar ya da fuar konumuna sahipti. Tarihi kayıtlara

göre, fuar her yıl baharın başında 40 gün süreyle devam ederdi (Sümer, 1985, s. 14).

Aslında bu dönemde Kayseri’de sadece dericilik değil, demircilik, bakırcılık, terzilik, bezzazlık (manifaturacılık), boyacılık, dülgerlik (yapı ustalığı), nalbantlık, semercilik, sepetçilik gibi meslekler de gelişmişti (Erkiletlioğlu 1993: 143). Yine tarihi kayıtlara göre, Kayseri’de çok eski devirlerde çek ve diğer *bankacılık* işlemleriyle *para basımı* da gerçekleştirilmiştir. Roma Koloniyal dönemine ait değişik türden paralar (sikkeler) basılmıştır. Konuyla ilgili tarihi araştırmalar sonucunda, M.Ö. 9-8 senelerinde ve M.Ö. 18-17 senelerinde basılan ve bazılarında Erciyes Dağı’nın da resminin yer aldığı sikkelere rastlanmıştır. Ayrıca, Kültepe-Kaniş’te yapılan kazılardan elde edilen belgelerde, M.Ö. 2725 yıllarında Kayseri’de ticari senet, fatura, mukavele ve muahedeleri ihtiva eden binlerce örneğe rastlanmıştır (Erkiletlioğlu, 1993, s. 46-48; Satoğlu, 1995, s. 24-27;).

Bundan da öte, Türklerin yerleşmeye başladığı ilk zamanlardan Osmanlı Devleti’nin çöküşüne kadar Kayseri’de yoğun bir gayri Müslim nüfusu vardı. Anadolu’nun fethinden önce, Bizans İmparatorluğunun doğu Anadolu’dan Kayseri ve civarına tehcire zorladığı (Selçuk 2008: 128-29)¹³ çoğunluğu Ermeni olan gayri Müslim nüfus (Rum, Katolik ve Protestanlar dahil) zaman içerisinde miktarı ve yüzdesi değişse de 18. ve 19. yüzyıllarda yüzde 20-36 arasında bulunuyordu (Bennet, 1996, s. 29; Nazif, 1987, s. 10). Kayseri’nin iktisadi faaliyetlerde daha girişimci ve rekabetçi olmasının sebeplerinden biri de muhtemelen asırlarca bu topraklarda yerleşik şehir hayatını belli meslekleri icra ederek sürdüren gayri Müslim topluluklarla birlikte yaşamaktır. Zira bu insanlar esas itibariyle şehir kültürüne uygun bir yerleşim ve hayat tarzını benimsemiş; belli mesleklerde uzmanlaşmış ve Türklerle barış içerisinde birlikte yaşamışlardır. Dolayısıyla, Türkler hem Orta Asya’dan tevarüs ettikleri meslekleri ve yetenekleri, hem İran ve Arap kültürlerinden aldıkları hem de bu topraklarda yerleşik gayri Müslim unsurların mesleki becerilerinden etkileşimle elde ettikleri kazanımları büyük bir medeniyet projesi için değerlendirmişlerdir.

Ancak bu fikri Batılı bazı yazarların savunduğu gibi, Türklerin Osmanlı medeniyetini kendi geçmişlerinden, koca bir Selçuklu deneyiminden ve İslamiyet’in köklerinden ve kurumsal kültüründen; kısacası kendi becerilerinden ve cesaretlerinden değil de Orta Asya’daki toplumlarla ilişkileri kesildiği için, (İslamlaşan) yerli Rumların katkısı ile kurabildikleri tezi, Fuat Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan gibi ünlü tarihçilerin de şiddetle reddettikleri üzere doğru değildir. Kaldı ki, yerli Rumların toplu halde İslam’a duhûlü 16. Asırdan itibaren başlamıştır (Barkan, 2013, s. 47). Oysa, özellikle Kanuni dönemine kadar hem doğuda hem batıda hem de Arap coğrafyasında büyük fetihler olmuş ve

¹³ Nüfus verileri kaynaktan kaynağa çok farklılık göstermektedir. Bu araştırmaya göre, Kayseri şehir merkezinde Ermeni nüfusu 1570 yılı için 571 nefer, 1642 yılı için 1890, 1647 yılı için ise 1099 nefer olarak verilmiştir.

şehirlerde dönemine göre oldukça ileri kurumsal yapılar inşa edilmiştir¹⁴. Nitekim bir Yunanlı yazar Nakracas “Arapların Anadolu’da üç yüz yılda yapamadıklarını Türkler on yılda başardılar” (Subaşı, 2011, s. 47) şeklinde ifade eder.

Bu durumu Fuat Köprülü şöyle açıklar:

“Bu devirde putperest Moğollara karşı İslamlaşmakta devam eden Anadolu’da tahrikatta (kışkırtma) bulunan Altın Ordu Devleti ile Suriye ve Mısır Memlukleri, velhasıl İslam ve Türk âleminin her tarafı Anadolu ile sıkı bir münasebet halinde bulunmakta idi. Hudutların yalnız göçebe değil, Türk-İslam dünyasının her tarafından gelmiş şehirli unsurları ve o meyanda ulema, şeyh ve zanaat sahibi her türlü muhacir kabilelerini cezbetmiş olması, bu noktayı nazarı teyit etmekte idi. Demek oluyor ki, Osmanlı İmparatorluğu teessüs etmeğe başladığı zaman, bu kadar geniş hudutlar içinde kaynaşmakta olan bir âlemin dört bucağında tekevvin eden dini ve sosyal cereyanları, bilgi ve tecrübeye sahip insanları ve manevi kuvvetleri kendi arkasında buldu” (Barkan, 2013, s. 50).

Dolayısıyla Fuat Köprülü’nün de belirttiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunun kurulduğu dönemde Türk ve İslam dünyası zaten medeniyetin kaynağı konumunda idi ve Anadolu zaten bu dünyanın her tarafından gelen farklı sınıf ve mesleğe sahip insanlarla dolup taşıyordu. Dönemin Anadolu coğrafyasında toplanan bu zengin entelektüel sermaye; İran, Mısır ve Kırım medreselerinden yetişmiş hocalardan (bilim adamları), Selçukluların ve İlhanilerin bürokrasi deneyiminden gelen devlet adamlarından, farklı tarikatların şeyhlerinden ve dervişlerinden mürekkep idi. Gazıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum bunlar arasında devletin kuruluş ve gelişmesinde temayüz etmiş kurumsallaşmış sivil gruplar idi (Barkan, 2013, s. 51).

Şehrin bugün dahi girişimci ve rekabetçi ekonomik yapısı, geçmişten devraldığı maddi ve manevi tüm bu dinamiklerin bir muhassalası olarak değerlendirilmelidir. Osmanlı devletinin gerileme döneminden itibaren devam eden temel sorun, iktisadi hayatın tanziminde Müslüman Türk toplumunun zamanla kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan maddi ve manevi unsurları ihmal ederek ahlaka ve kaliteye dair kaygıları önemsememeye başlaması, evrensel standartlara uymayı da hem kısır hamaset konusu yapması hem de günlük çıkarına uymaması nedeniyle direnmesidir.

¹⁴ II. Mehmet, II. Beyazıt ve Kanuni dönemlerinde çıkarılan kanunnameler ve kurumsallaşma yolunda atılan adımlar bunun en güzel örnekleridir. Bu meyanda bilhassa II. Beyazıt döneminde Edirne, Bursa ve İstanbul şehirleri için çıkarılan 100’ün üzerindeki kanunnameler hala ulaşılmaması hedeflenen kuralları içermektedir. Kaldı ki, ahilik teşkilatının iş hayatının ahlak ve kalite temelli standardizasyon esaslarına dayalı olarak kurumsal kimliğe kavuşması, dönemi için oldukça ileri adımlardır (Erdem, 2009).

C. KAYSERİ'NİN İLİM SANAT VE KÜLTÜR MERKEZİ OLMASI

Geçmişten bugüne, çeşitli dini ve pozitif ilim dallarında yetişmiş çok sayıda ilim adamı burada yaşamış ve eserlerini de burada vermiştir. Evhadüddin Kirmani (ö. 1237), Seyyid Burhaneddin (1165-1240), Davud el- Kayserî (1260-1350, ?), Kadı Burhaneddin (d. 1345) ve Şeyh İbrahim Tennûrî (XV. asır) gibi o dönemlerin önde gelen ilim ve gönül insanlarından ders almak için şehre yakın sayılacak yerlerden ilim tahsili için birçok insan Kayseri'ye akın etmiştir. Bu durum, tabiatıyla şehrin ilmi ve entellektüel seviyesini hemen her devirde canlı tutmuş ve ilimde temayüz etmiş ve ilmi kabiliyeti olan insanlar için önemli bir cazibe merkezi olagelmıştır. Asırlardır şehrin adeta manevi mihmandarı olmuş ve türbesi hala merkezi konumunu muhafaza etmiş olan Seyyid Burhaneddin gibi ilim ve gönül öncülerinin bu şehirde bulunması, Ahi Evran'ın da burayı ikamet yeri olarak seçmesinde önemli bir unsur olarak düşünülmektedir (Kağıtçı, 2014). Kayseri, bu yüzden öteden beri *Menba-ı İlim* (ilmin kaynağı), *Makarr-ı Ulema* (âlimlerin beşiği) ve *Dar'ül Feth* (fetihlere buradan hareket edildiği için, fetihler yurdu) olarak ün yapmıştır. Seyyid Burhaneddin'in Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gelmesi üzerine, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'nin, onun nerede olduğunu soranlar için Kayseri ile ilgili ifadeleri tam da bu gerçeği ifade eder mahiyettedir: “O, Rum memleketleri (Anadolu şehirleri) arasında ilim ve irfan kaynağı olan bir beldedir” demiştir.

Nitekim, Anadolu'da ilk olarak bilinen bazı ilmi eserler Kayseri'de yazılmıştır. Zira “Keşfü'l Akabe” adlı eserin yazarı İbnü'l Kemal İlyas b. Ahmed ile devrinin ünlü tıp, astronomi ve dil bilginlerinden Tiflis'li Hubeyş b. İbrahim Kayseri'de yaşamışlardır (Bayram, 1991, s. 154). Yine, ilk tıp fakültesi olan Şifaiye-Gıyasiye Medreseleri (602/1205) ile Hunat Hatun Külliyesi ve Sahabiye Medreselerinde tıp, ilahiyat, edebiyat ve hukuk ilimleri okutulmuştur. Bugün de Şifaiye-Gıyasiye Medreselerinin kurucusu Gevher Nesibe'nin ismi, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne verilmiştir (Köker, 1992). Yine, Türk sanat tarihinin ünlü ismi Mimar Sinan da bilindiği gibi Kayseri'den yetişmiştir.

Ayrıca, Danışmendlilerin 1071-1178 yılları arasında Anadolu'nun değişik şehirlerinde kurmuş oldukları toplam 13 medreseden ikisi Kayseri'de bulunmaktadır. Bunlardan biri Kayseri Güllük Medresesi (1211), diğeri ise Melik Muhammed Gazi Medresesi'dir. Bunların dışında, Sahabiye Medresesi (1267) ve Hatuniye Medresesi (1431) de önemli ilim merkezleri arasında yerlerini almışlardır. Bu medreselerin ilmi faaliyetlerinin yanı sıra İslâmiyet'in yayılmasına da önemli katkıları olmuştur (Doğan, 2013).

D. KAYSERİ’NİN BAŞŞEHİRLİK VE İDARİ-SİYASİ MERKEZ GÖREVİ YAPMIŞ OLMASI

Kayseri, Anadolu Selçukluları Devleti’ne *başşehirlik* yapmış olması gibi önemli bir merkezi özelliğe sahiptir. Tarih-i İbn Bibi’de, Kayseri ‘Darü’l Mülk’ veya ‘Darü’l Feth’ olarak geçmektedir. Hatta Selçuklu sultanları genellikle idari ve askeri faaliyetlerinin merkezini Kayseri olarak seçmiş olmalarından dolayı, dönemin bu bakımdan önemli merkezlerinden biri haline gelmiş; hatta şehir, Selçuklu sultanlarından bazıları için yazlık ikametgâh konumuna gelmiştir. Nitekim, aynı esere göre, Sultan Alaaddin Keykubat, Kayseri yakınlarında bir yerde sultanlar için yazlık sarayı olarak ‘Keykubadiye Sarayı’nın yapılmasını emretmiştir¹⁵.

SONUÇ

Ahilik, yaklaşık bin yıl öncesinden başta Anadolu olmak üzere Selçuklu coğrafyasında başlayan ve ardından Osmanlı coğrafyasında da devam eden kapsamlı bir medeniyet projesinin adıdır. Bu büyük proje, başta öncü gönül erleri olarak kabul edilen Ahiler olmak üzere, asırlarca bu topraklarda yerleşik şehir hayatını belli meslekleri icra ederek sürdüren gayri Müslim topluluklarla, Türk-İslam dünyasının her tarafından gelmiş, dini ve sosyal yapısı farklı şehirli unsurların muhassalası olarak ortaya çıkmıştır. Zaten Osmanlı İmparatorluğunun kurulma aşamasında Türk ve İslam dünyası zaten medeniyetin kaynağı konumunda idi ve Anadolu zaten bu dünyanın her tarafından gelen farklı sınıf ve mesleğe sahip insanlarla dolup taşıyordu. Dönemin Anadolu coğrafyasında toplanan bu zengin entelektüel sermaye; güçlü medreselerden yetişmiş hocalardan (bilim adamlarından), güçlü devletlerin bürokrasi deneyiminden gelen devlet adamlarından, farklı tarikatların şeyhlerinden ve dervişlerinden oluşuyordu.

Ahiliğin kurucuları 13. yüzyıldan itibaren Orta Asya’dan Anadolu’ya geldiklerinde Kayseri’den başlayarak öncelikli olarak belli şehirleri yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir. Amaçları bu coğrafyada Müslüman Türklerin hayatlarını sürdürebilmeleri için maddi ve manevi anlamda nitelikli bir ortamın oluşmasına katkı sağlamak olduğu için, öncelikli olarak tercih ettikleri şehirlerin siyasi, sosyal ve iktisadi bakımdan önemli bir medeniyet birikime sahip olması

¹⁵ Bu saray kimi tarihçilere göre Kayseri Ağırnas’ta, kimilerine göre söz konusu yer şimdiki Kayseri Şeker Fabrikası’nın bulunduğu alan, kimilerine göre ise Beyşehir Kubadabad Sarayıdır. Adına şiir de yazılan saray Kayseri’de idiyse, bahsi geçen coğrafi özellikler daha ziyade Şeker Fabrikası’nın yerini işaret etmektedir. Şiir şöyledir (Muşmal, 2015, s. 167-68):

“Cennet gibi güzel bir dağ eteği; yoksa gök oranın toprağına amber mi saçmış?
Yeri yeşillikten firuze rengini almış; laleden üzeri sanki kan lekelerine dönmüş.

....

Göl tarafından bir çeşme akmaktadır; oradan içen yaşlılar gençleşmektedir.

Oradan buz gibi soğuk ve şarap gibi lezzetli bir su akmakta; kaynağı yeni yetme birinin yanağı gibi.”

gerekiyordu. Zira bu coğrafya zaten güçlü medeniyetlere ev sahipliği yaptığı için, burada tutunabilmek için gelişmiş şehirlerin altyapısından yararlanarak daha rekabetçi bir sosyal ve iktisadi değerler sisteminin inşa edilmesi kaçınılmazdı.

Bu bakımdan, önce Kayseri, ardından Konya ve Kırşehir gibi kısa sürede diğer Anadolu şehirlerine yayılan Ahilik sisteminin ahlak, kalite, standardizasyon ve mesleki vasıf birikimi üzerine oturan, kökü İslam medeniyetinin derinliklerinde ve Türklerin ana yurtlarında yılların müktesebatına dayalı bir medeniyet projesi olarak, belli standartları haiz şehirlerde kendini göstermesi gerekiyordu. Nitekim geçmişten günümüze tüm uygarlıklar siyasi, sosyal ve iktisadi yapıların daha güçlü olduğu şehirlerde kendilerini göstermişlerdir¹⁶. Bu çerçevede, şehirlerin yönetim merkezine, pazarlara, limanlara, ana yol güzergahlarına ve ilim merkezlerine yakınlığı her zaman ülkelerin zenginlikleri ve rekabet güçleri için avantaj olarak kabul edilmiştir.

O nedenle ki, öteden beri ülkelerin rekabet gücü büyük ölçüde sahip oldukları firmaların ve şehirlerin rekabet gücüne bağlı olmuştur. Tüm dünyada geçmişten bugüne mukayeseli olarak özgün üstünlüklerini iyi değerlendiren şehirlerin ve mensubu buldukları ülkelerin uluslararası rekabet güçleri sürekli yükselmiştir. O nedenle, ülkeler şehirlerini daha rekabetçi yapabilmek için kaynaklara yakın, kara, demir ve su yol güzergahlarında konuşlandırmaya çalışmışlardır. Zira üreten ve ürettiğini en uygun koşullarda dünya piyasaları ile buluşturabilen şehirler hem kendilerini hem de içinde buldukları bölge ve ülke ekonomilerini daha rekabetçi ve müreffeh hale getirmektedirler. Bu çerçevede, şehirlerin göreceli avantajlarının ve özgünlüklerinin iyi tespit edilmesi ve o doğrultuda coğrafi işaretleme, vergi ve teşvik gibi etkin politika ve araçların istikrarlı bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Bunun için de şehri oluşturan farklı katmanların, kurum ve kuruluşlarının tam bir iş birliği içerisinde hareket etmeleri yararlı olacaktır.

Bu manada Kayseri nispeten iyi bir örnektir. Öteden beri girişimci ve yenilikçi insan yapısı ile kurum ve kuruluşları arasında uyumlu ve huzurlu bir ortamın sağlandığı güvenli bir şehir olarak temayüz etmiştir. Kayseri, tarihsel olarak hemen her devirde sayılan tüm bu özelliklere sahip nadir şehirlerden biri olduğu için, 13. yüzyıldan itibaren Ahilerin Anadolu'da faaliyetlerine başladıkları ilk yerleşim yeri olmuştur. Yaklaşık yedi asır önce Ahilik teşkilatının ilk olarak Kayseri'de faaliyetlerine başlamasını gerektiren saiklerin pek çoğunun bugün hala geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

¹⁶ Gerçi daha sonraki asırlarda devlet ve millet hayatında görülen gerileme döneminde yaşanan genel zafiyetler iş hayatında da kendini göstermiş; ahilik geleneği giderek zayıflamış, toplumun sosyal, siyasi ve iktisadi yapısında zayıflıklar artmış ve neticede Müslümanlar beraber yaşadıkları gayri Müslimlerden çok daha zayıf bir hayat tarzına bürünmüşlerdir (bu konuda pek çok kaynaktan özellikle Kayseri özelinde şunlara bakılabilir: Bennet, 1996, s. 2-7; Yörük, 2013).

KAYNAKÇA

- Barkan, Ö. L. (2013). Kolonizatör Türk dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmaretinin muhasebesi (1585-1586), Yayına Hazırlayan: C. Çakır, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.
- Bennet, T. (1996). *Kayseri sancağı hakkında teğmen bennet tarafından hazırlanan genel rapor (1880)* (Kocabaşoğlu, U., Çev) Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri.
- Çağatay, N. (1983). *Makaleler ve incelemeler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk kurumu olan ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı şehri*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Erdem, E. (2006). Osmanlı para sistemi ve taşıyış politikası: Dönemsel bir analiz, *Bankacılar Dergisi*, 56, 10-28.
- Erdem, E. (2012). Anadolu Türk medeniyetinin inşasında ahilik kurumunun sosyal ve ekonomik katkıları, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir, 19-20 Eylül 2012, 19-30.
- Erdem, E. (2009). *Ahilik: Ahlakla kalitenin bulunduğu bir esnaf teşkilatlanma modeli*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Erkiletlioğlu, H. (1993). *Kayseri tarihi*, İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Kayseri.
- Gölpınarlı, A. (1950). İslam ve Türk illerinde fütüvvet teşkilatı, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11(1-5).
- Gölpınarlı, A. (1956a). Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Huseyn'in fütüvvet-namesi, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 17(1-4), 27-72.
- Gölpınarlı, A. (1956b). Fütüvvet-Name-i Sultani ve fütüvvet hakkında bazı notlar, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 17(1-4), 127-155.
- Gündüz, İ. (1984). *Osmanlılarda devlet-tekke münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul.
- İbni Battuta, (t.y.). *Büyük dünya seyahatnamesi* (M. Şerif Paşa, Çev.), Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul.
- İnalçık, H. (2013). Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi, iç. *Kuruluş*, İnalçık vd., Hayykitap, İstanbul.
- Kağıtçı, Y. (2014). *Seyyid Burhaneddin Hazretleri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.
- Karatepe, Ş. (1999). *Kendini kuran şehir*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.

- Köker, A. H. (Ed.). (1992). *Selçuklu Gevher Nesibe Sultan Tıp Fakültesi (1206)*, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, Kayseri.
- Küçükbaşçı, M. S. (2000). Şehir, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 38), Türkiye Diyanet Vakfı Yayını. Ankara., 441-46.
- Mantran, R. (1981). *İslam'ın tayılış tarihi: VII-XI Yüzyıllar* (İ. Kayaoğlu, Çev.) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, Ankara.
- Muşmal, H. (2015). Seyahatnameler ve tarihî coğrafya eserlerinde beyşehir, *Tarih Okulu Dergisi*, 22, 161-187.
- Nazif, A. (1987). *Kayseri tarihi (Mir'at-i Hakikat)*, Yayına hazırlayan: M. Palamutoğlu, Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları, Kayseri.
- Özek, A., Karaman, H., Turgut, A., Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S. (1992): *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe açıklamalı meal*, Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu, Medine, Suudi Arabistan.
- Özgüç, T. (1986). *Kültepe-Kaneş II*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Raymond, A. (2000). İslam şehri kavramı, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 38), Türkiye Diyanet Vakfı Yayını. Ankara.
- Sarıkaya, M. S. (2002). *XIII-XVI. asırlardaki Anadolu'da fütüvvetnamelere göre dini inanç motifleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Satoğlu, A. (1995). *Kayserililerin ticaretteki başarı sırları*, Beğendik Kültür Yayınları, Ankara.
- Selçuk, H. (2008). *Şer'iyye sicillerine göre Kayseri sancağı ve Girit Seferi'ne katkısı (1645-1669)*, Erciyes Üniversitesi KAYTAM Yayını, Kayseri.
- Subaşı, M. İ. (2011). *Şehirnâme*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri.
- Sümer, F. (1985). *Yabanlu pazarı: Selçuklular devrinde milletlerarası büyük bir fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- Şahin, İ. (2010). Osmanlılarda şehir, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 38), Türkiye Diyanet Vakfı Yayını. Ankara, ss. 446-49.
- Şeker, M. (2011). *Ahilik ve fütüvvetnamelerin yeri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Şeyban, L. (2015). Miladi X. yüzyılda ilim merkezleri olarak öne çıkan islam şehirlerinin kültürel nitelikleri, *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 1168-79.
- Türkdoğan, O. (1981). *Türkiye'nin sanayileşmesi: Dün-bugün-yarın*, Emel Matbaası, Ankara.

- Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı tarihi* (Cilt 1), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ülgener, S. F. (1981). *Zihniyet ve din: İslam, tasavvuf ve çözülme devri iktisat ahlakı*, Der Yayınları, İstanbul.
- Yörük, D. (2013). H.1259/M.1843 tarihli cizye defterlerine göre Kayseri’de Rum ve Ermeniler, *Turkish Studies*, 8(11), 439-466.